

ÉLET AZ EGYKORI SCARBANTIÁBAN

Gömöri János | Adatok a kétezer éves Scarbantia anyagi kultúrájának ismeretéhez

2006-ban Sopronban a *II. Scarbantia Tanácskozáson* találkoztak a városban és környékén ásató, scarbantiai témákkal foglalkozó helyi, budapesti, győri és szombathelyi régészek és ismertették kutatásai eredményeiket.¹ A tanácskozás időszerűségét az adta, hogy az építkezéseket megelőző nagyobb feltárásokból, az ezredforduló idejére újabb hatalmas mennyiségű – feldolgozandó – római kori leletanyag került a Soproni Múzeumba, a hozzá kapcsolódó tudományos dokumentációkkal együtt. Az tanácskozáson a római kori város kutatásának egy-egy témaköréről hangzottak el áttekintő bemutatók. Az előadások egy része már nyomtatásban is megjelent: például a scarbantiai ásatások egyes részleteinek ismertetésével a város topográfiájáról,² városépítészetéről, római fürdőjéről³ és amfiteátrumáról.⁴ Másrészt – főleg az epigráfiai emlékek elemzésével – számos új ismeretet közöltek a régészek a város szellemi életéről, a távolsági kapcsolatok révén a kereskedők⁵ által is terjesztett új vallások megjelenéséről.⁶

¹ 2006. november 3–4. A II. Scarbantia Tanácskozást a soproni Erdészeti Múzeum Templom utcai előadótermében rendezte a Scarbantia Társaság és a Soproni Múzeum a Soproni Tudós Társaság (STT) támogatásával. A Tudománynapi megnyitót Verő József akadémikus, az STT elnöke tartotta. Előadások: Kovács Péter: Scarbantia a történeti és epigráfiai forrásokban; Póczy Klára: Scarbantia a későrómai városok sorában; Gömöri János: Scarbantia úthálózata és a fórum középületei, az amphitheatrum és a római kézművesség emlékei, műhelyek. A városfalprogram három évtizede; Szabó Ádám (Magyar Nemzeti Múzeum – MNM): A fórum környéki feliratok; Fényes Gabriella (Budapesti Történeti Múzeum): Scarbantia városi fürdője a Szt. Orsolya Iskola pincéjében; Gabrieli Gabriella (Soproni Múzeum): Scarbantiai szentélyek, kultuszok, temetők. Villák Scarbantia territóriumán; Torbágyi Melinda (MNM): Scarbantia pénzforgalmáról; Tomka Péter: Scarbantia körzete a népvándorlás korában; Varga Tamás múzeumigazgató pedig bemutatta az Erdészeti Múzeumot.

² Gömöri János: Scarbantia maradványai a soproni Fő téren és körzetében. Régészeti kutatások 1971 és 2003 között. Die Überreste der römischen Scarbantia im Areal des Hauptplatzes zu Sopron (Ödenburg). Archäologische Forschungen zwischen 1971 und 2003. In: Szentesi Edit – Mentényi Klára – Simon Anna (ed.) Kő kövön / Stein auf Stein. Festschrift für Ferenc Dávid. Budapest, 2013, 213–224.; Gömöri János: Scarbantia. The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia. Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien. Pannonia I. Hg. Marjeta Šašel Kos. Situla 41. Ljubljana, 2003, 81–92.

³ Fényes Gabriella: Sopron római kori fürdője az Orsolya tér 3. szám alatt. Arrabona. Múzeumi közlemények 45/1. Győr, 2007, 71–94.

⁴ Gömöri János – Karl Kaus: Panem et circenses. A scarbantiai amfiteátrum és közönsége. Soproni Szemle 59 (2005) 138–163.

⁵ Kovács, Péter: *Interfectus a latronibus intrusis*. Megjegyzések egy scarbantiai libertus halálához. Soproni Szemle 61/4 (2007), 324–334.

⁶ Mráv Zolt – Gabrieli Gabriella: A scarbantiai Iseum és feliratos emlékei. Arrabona, A Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Közleményei 49/1. (2011), 201–238.

A Soproni Szemle jelen számában közölt írások előtanulmányok Scarbantia városi életének bemutatásához – az anyagi kultúra jellegzetes tárgyai, a különböző importárúk elemzése alapján. A hadi utak forgalmas kereskedő utak is voltak,⁷ Scarbantian kereszttel változatos árufélelket, köztük luxuscikkek tömegeit szállították a közeli nagyvárosok, Carnuntum és Savaria piacaira. Finom asztali étkészleteket,⁸ terra sigillata edényeket,⁹ szép formájú üvegeket,¹⁰ bronz szobrocskákat¹¹ és egyéb öntvényeket. Olívaolajat, bort, halszószt tartalmazó amphorákat,¹² valamint a mindennapi élethez, a gazdaság működéséhez szükséges minden olyan – pénzért¹³ megvásárolható – árucikket, amelyet a helyi természeti forrásokból (gazdaságosan kifizetődő módon) nem lehetett előállítani. Tudjuk, hogy a helyi kelta fazekasmesterek leszármazottai a római hódítás után is tovább készítették agyagedényeiket,¹⁴ már az új igényekhez igazodva, gyakran a római luxusárukat is másolva. A Kr. u. 1. században jobbra faépítmények és agyagfalú házak álltak a *forum* közelében,¹⁵ de – főleg a 2. század elejétől – a nagyobb ütemben meginduló kőépítkezésekhez elegendő helyi építőfa, mészkő és gneisz építőkö állt rendelkezésre a városi építőipar számára. A kiváló minőségű „badeni agyag” több téglavető üzem működését is

⁷ *Tóth Endre*: Itineraria Pannonica. Római utak a Dunántúlon. Budapest, 2006.; *Kiss Péter*: A pannóniai mérőfldkövek állításának története és topográfiai kérdései. Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar. Budapest 2007. pp. 310. www.doktori.btk.elte.hu/hist/kisspeter/dissn.pdf

⁸ *T. Szőnyi Eszter*: Korai római kerámia Scarbantiaiban. Megjelenik a Soproni Szemle jelen (2017/1) számában.

⁹ *Gabler Dénes*: A scarbantiai terra sigillaták. Megjelenik a Soproni Szemle jelen (2017/1) számában.

¹⁰ *Dévai Kata*: Üvegedények a római kori Sopronban. Megjelenik a Soproni Szemle jelen (2017/1) számában.

¹¹ *Sey Nikoletta*: Bronzból készült viseleti tárgyak Scarbantiaiból. Megjelenik a Soproni Szemle jelen (2017/1) számában.

¹² *Hárshegyi Piroska*: A távolsági kereskedelem és élelmiszerszállítás emlékei: Amphorák Scarbantiaiból és környékéről. Megjelenik a Soproni Szemle jelen (2017/1) számában.

¹³ *Torbágyi Melinda*: Scarbantia és környékének római érmei. Megjelenik a Soproni Szemle jelen (2017/1) számában.

¹⁴ *Gömöri János*: A kézművesség emlékei. In: Magyar régészet az ezredfordulón. Főszerk: Visy Zsolt, Budapest, 2003, 243–247.

¹⁵ *Gömöri János*: A Soproni Múzeum római kori és középkori faleletei. Wood from the Roman and Medieval Periods in the archaeological collection of the Sopron Museum. In: Az erdő és a fa régészete és néprajza. Archaeology and Ethnography of Forest and Wood. Szerk. / ed.: Gömöri János. Sopron, 2007, 189–206; 191: 1985-ben a Városház utcai I. és IV. kutatóárokban, a mai utcaszinttől mérve 400–420 cm mélységben, a talajvízben jó állapotban találtuk meg egy 1. századi faépület talpgerendáit és a deszkapadlózat kis részletét is. A Fórum-insulát kelet felől határoló, 1–2. századi városi út szintjétől egy méterrel mélyebben feküdtek a 15–20 cm átmérőjű, hántolt, de faragatlan fenyőfatörzsek (1. ábra). A korai faépület a későbbi kőépületek falvonalainak irányában, az útra merőlegesen helyezkedett el (2. ábra A). Kérdés, hogy a Tiberius-kori település egyik épületrészletét tártuk-e fel? A famaradványok közvetlen közelében nem találtunk kerámiatöredékeket. A 2. századi kőburkolatú út megépítése előtti, több rétegű feltöltések egy méternyi vastagsága alapján a város legkorábbi periódusára keltezhetjük ezt a faépületet. Mivel a fatörzsek nagy része helyben maradt, későbbi dendrokronológiai kormeghatározásra használhatók lesznek.

lehetővé tette, amit a feltárt téглаégető kemencék bizonyítanak.¹⁶ A felépült városi házakat és az igényesen megépített, falfestményekkel is díszített környékbeli villákat nyilván megfelelő bútorzattal és edénykészletekkel látták el. Ezért Scarbantia közelében is letelepedtek a különböző észak-itáliai és dalmáciai nagy kereskedőházak képviselői,¹⁷ amint az nyilvánvalón kitűnik a hegykői és az alsópéterfai (Unterpetersdorf) *negotiator* – kereskedő – sírkövek felirataiból.

Ismert tény, hogy a „szomszédos római kori nagyváros”, Carnuntum 2006-ban ünnepelte első említésének 2000 éves évfordulóját. *Velleius Paterculus* római lovag és történész említi,¹⁸ hogy Kr. u. 6-ban Tiberius, a későbbi császár (14–37) már téli tábort építtetett csapatainak a Duna melletti Carnuntumban.¹⁹ Tiberius kori menettábor maradványait tárták fel Soprontól délre, 30 kilométernyire, Répcsemicske (Strebersdorf) mellett, Locsmánd (Lutzmansburg) közelében is.²⁰ A noricum határsávjában felvonuló római legiók a Borostyánkő-úton haladva, Scarbantiát is érintve juthattak el Carnuntumba.²¹ Így joggal merülhetett fel már régen a kérdés, hogy pontosabban mikor jöhetett létre az a legkorábbi római település, amelyet már Scarbantiának neveztek?²² Milyen régészeti nyomok bukkannak fel a település életének legkorábbi időszakából?

2000 évvel ezelőtt (az 1000 évvel ezelőtti „impériumváltáshoz” hasonlóan) gyökeres változások történtek ebben a térségben, amit az anyagi kultúra drasztikus változása önmagában akkor is jelölne, ha nem ismernénk az idősakra vonatkozó írásos forrásokat,²³ például *Oppidum Scarbantia Iulia* Tiberus kori említését idősebb Plinius művéből.²⁴ Mintha ezerévenként nagyot ugrana a Kárpát-medence, ezen belül a Soproni-medence történelmi „nagy órájának mutatója”.

¹⁶ A korábban megtalált fertőrákosi és harkai téглаégető kemencékhez fontos új lelet a 2016-ban, a Borostyánkő-út közelében, Scarbantia déli külterületén feltárt téглаégető kemence (Gabrieli Gabriella és Zámbo Júlia közöletlen ásatása).

¹⁷ Sz. Póczy Klára: Scarbantia. Sopron in the Roman Period. Budapest, 1977, 10–11.

¹⁸ *Velleius Paterculus*: Historia Romana 2,109, in: Historia Romana. Römische Geschichte. Lateinisch/deutsch. Hg. Und übers. Marion Giebel. Stuttgart, 1989.

¹⁹ Humer, Franz (Hg.): Legionsadler und Druidenstab. Vom Legionslager zur Donaumetropole. Sonderausstellung aus Anlass des Jubiléums „2000 Jahre Carnuntum”. Horn, 2006.

²⁰ Groh, Stefan: Neue Forschungen an der Bernsteinstraße in Nordwestpannonien. Die römischen Militärlager und der Vicus von Strebersdorf und Frankenau/Frankenau (Mittelburgenland, Österreich), in: Szilvia Biró (Hrsg.): Ex officina. Studia in honorem Dénes Gabler. Győr, 2009, 175–188.

²¹ Mráv, Zsolt: The Roman army along the Amber Road between Poetovio and Carnuntum in the 1st century AD: Archaeological evidence. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2013, 49–100.

²² Bella Lajos: Sopron város földrajzi fekvése és neve. In: Sopronyi Magyar kir. Állami Főreáliskola 19-ik évi Értésítője 1893–1894. Szerk. Salamin Leó. Sopron, 1894, 3–27.

²³ Kovács Péter: Scarbantia az ókori forrásokban. *Soproni Szemle* 61. (2007), 278–322.

²⁴ *Caius Plinius Secundus Maior*: *Naturalis Historia* III, 147.; Kovács Péter: *Oppidum Scarbantia Iulia*. Antik tanulmányok. - 46. (2002) 1-2., 147-191.

Kétezer éve jöttek és győztek a rómaiak és közel 400–500 évig uralták ezt a vidéket,²⁵ majd a népvándorlás viharai²⁶ és a „sötét (korai) középkor” fél évezrede következett. Analógiaként említem, hogy ezer éve szilárdították meg Árpád vezér ivadécai a Magyar Királyságot és mintegy 500 évig megőrizték királyaink a Magyar Szent Korona országának teljes egységét. A jelenkorban, a harmadik évezred fordulóján (az EU-csatlakozási piacnyitás után, az áruk tömegeinek beáramlásával) hasonló jelenségnek lehetünk tanúi, mint Róma hatalmának és piacainak kiterjesztése következtében az új provincia (kezdetben még mint Noricum határsávja) lakói: az „óslakos” kelta-boiok, a betelepült „migráns” germán-kvádok és markomannok, valamint a kiváltságolt római veteránok.

Hogy jobban megérthessük azt a 2000 évvel ezelőtti történelmi kort, az örök emberi és örök gazdasági mozgatórugókat, nagyon fontos néha visszatekinteni. Lehet, hogy Póczy Klára 40 éve megjelent kiváló Scarbantia-ismertetése²⁷ után fontos lenne egy újabb, rövid – részletes tudományos hivatkozásokkal szintén nem túlterhelt – népszerűsítő, de pontos adatokat közlő, több nyelven kiadott, színes Scarbantia vezetőre. Ezt az igényt a régészeti műemlékeinket, például a Scarbantia Fóruma Múzeumi Kiállítóhelyet, illetve a régészeti kiállításokat látogató külföldiek és a hazai turisták kérdései és kérései is jelzik.

Szükség lenne továbbá egy hasonló, részletezőbb Scarbantia-monográfiára, a leletmentéseken és ásatásokon közel 150 év alatt szorgalmasan összegyűjtött ismeretek összegzésére, amely a további kutatás számára is világos megoldandó kérdéseket fogalmazna meg. Ennek a tervszerű kutatási programnak a része volt a II. Scarbantia-tanácskozás, és része a Soproni Szemle jelen száma, amelyben a régészeti szakterületek legelismertebb művelői közlik az anyagi kultúra tárgykörében folytatott kutatásaik scarbantiai vonatkozású eredményeit.

²⁵ A római kultúra, egy ideig még továbbélhetett a maradványlakóság körében, miután a hunok 433-ban szerződéssel Pannonia Prima provinciát is megszállhatták. [http://www.romaikor.hu/romai_birodalom_provinciai/pannonia_\(a_mai_magyarország_nyugati_resze___dunantul\)/pannonia_tortenete_az_oskortol_a_hunok_betelepuleseig/a_romai_uralom_vege_pannoniaban/cikk/a_hunok_betelepulese](http://www.romaikor.hu/romai_birodalom_provinciai/pannonia_(a_mai_magyarország_nyugati_resze___dunantul)/pannonia_tortenete_az_oskortol_a_hunok_betelepuleseig/a_romai_uralom_vege_pannoniaban/cikk/a_hunok_betelepulese)). Erre utalhatnak az 5. században, Scarbantia központjában épített kis viskók, amelyek még padlófűtéssel voltak ellátva: *Gömöri, János*: Von Scarbantia zu Sopron. Die Frage der Kontinuität. In: *Zwischen Römersiedlung und mittelalterlicher Stadt. Archäologische Aspekte zur Kontinuitätsfrage. Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich*, Wien 17 (2000), 223–231.; *Blay Adrienn*: Későrómai ház Scarbantiaiban. *Soproni Szemle* 66. (2012), 23–36.

²⁶ *Tomka Péter*: Scarbantia környéke a népvándorlás korában (5–6. század). Megjelenik a *Soproni Szemle* jelen (2017/1) számában.

²⁷ *Póczy Klára*: Scarbantia. A római kori Sopron. Budapest, 1977.